

GOSPODARSTWO (269) *sb n*

gospodarstwo (264), **gospodarztwo** (5) [prawdopodobnie wymowa: gospodar-żstwo];
gospodarstwo : gospodarztwo *SarnStat* (17 : 5).

Wszystkie o oraz a jasne (w tym w a 5 r. błędne znakowanie).

sg N gospodarstwo (48). ◇ G gospodarstwa (82). ◇ D gospodarstwu (8). ◇ A gospodarstwo (42). ◇ I gospodarstw(e)m (29); -(e)m (28), -ęm (1); -(e)m :-ęm ActReg (1 : 1). ◇ L gospodarstwie (33). ◇ pl N gospodarstwa (7). ◇ D gospodarstw(o)m (1). ◇ A gospodarstwa (18). ◇ I gospodarstwy (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XIX w.

1. *Określona społeczność; sprawowanie w niej rządów, zarządzanie wspólnym majątkiem, dozór (12) :* *ták y Pyetrowi ná to powlflechne gořpodárftwo władzą przez ducha S. zellał. KromRozm III M5; Noe panem zyemłkim będąc ná ten czas/ Krolem/ Káplanem/ y Kłiążęciem/ poczynął gořpodárftwo pirwřze BielKron 5v, 1; A Bernárdyn był nád nimi iáko Stároftá/ ktore^{mv} Stárlzy bráctwá/ klucze y wřzytko gořpodárftwo zlecił. SkarŻyw 461; KmitaSpit C4v.*

gospodarstwo czego (4): *Co nic inego nyebyło/ yedno iż mu gořpodárftwo wřlyftko tego to kroleřtwá nyebyełkyego ná żyemi/ to yeft kořcyoła řwego poruczył KromRozm III M4v.*

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwo poczynać (2), poruczyć (3), zlecić; bawić (się) gospodarstwem (2); gospodarstwo zaczyna się.

Wyrażenie: »gospodarstwo kořcielne« [szyk 1 : 1] (2): *A potym zezwawřzy káplanow/ y mieřczčan/ znowu mu gořpodárftwo kořcielne poruczył: dáiac mu moc y władzą ná wřzytki dobrá kořcielne SkarŻyw 171, 171.*

Szeregi: »gospodarstwo, (i) szafarstwo« (2): *Apořtołowie řwięci/ niehcąc řie báwić tym gořpodárftwem y řadnym řzáfárftwem/ [...] zebráli do řiebie ono zgromádzenie řwięte RejPos 23; BudNT m4 marg.*

»zwierzchowny porządek a gospodarstwo« (1): *BARzo pożyteczná ten Přalm w łobie ma náukeř/ iż w rzeczy pořpolitey y w káždym nářzym zwierzchownym porządkuá gořpodárftwie/ nářze ty pilne řtáránia nie mogá być dořkonáłe LubPs cc5v.*

W przen [czego] (1) :

Szereg: »gospodarstwo a szafarstwo« (1): *Apořtołowie řwięci/ [...] widząc iže to byłá rzecz potrzebneyřza/ áby byli báwili ludzi gořpodárftwem á řzáfárftwem onych wiecznych á nieřkończonych řkárbow kroleřtwá niebiełkiego [...] zebráli do řiebie ono zgromádzenie řwięte RejPos 23.*

2. *Stan posiadania prywatny lub ogólny, dobra materialne; dostatek; nadmierne gromadzenie bogactw (31) :* *RejPs 160v; Yákoř tedy w vmyřlech ludzi tych tá řądza zárodziła řie/ że nie wyęcey nye rořkollřuye [...] yedno pyenyądze myeć/ řkárby gromádzić/ imyoná kupowác/ gořpodárftwá nábywác. GliczKsiąř M5; iż ludzie s pokoiá w grzechy rozmáite řie wdawáli/ zwářzczá w łákomřtwá to dřiř zowá gořpodárřthwem BielKron 416v, 94v, 376; Drudzy do Gořpodárřtwá wřzytkę myřł řklónili/ A w pieniędzách nawyřřzé dobro połóżyli. KochZg A3v; Opuřciwřzy wczelnořci domowe y gořpodárřtwá zbythnie/ y řwary o Wiáre nie potrzebne/ obroneř táką řtánowić/ kthoraby byłá pożyteczná Rzeczypořpoli: BielSpr 76, 3v; WujJud A3v; BudBib Iob 6/22; á co mieřiac cžterey ich*

chodziło/ po dochody kłaźtorne/ do innego imienia/ ktore ten kłaźtor miał opodal/ kilá dni drogi: opátruiać tefz gośpodárstwo ku żywności bráćiey. *SkarŻyw* 183; *BielRozm* 8; *GostGospSieb* +4; tedy tu confignował té Státuty, áby w kupie wśyftko śnádniéy obáczyć fie to gośpodárstwo Koronné mogło. *SarnStat* 517; Gośpodárstwa części. *Familia*. Paźé. Drzewá. Łáki. Myśliftwo. Oborá. Polá. Bárci. Wody. Hándle. *SarnStat* 552; ART. XII. o rzeczách przeciwnych gośpodárftwu. *SarnStat* 644, 520, 672, 673, 684, 699, 1278.

gospodarstwo czego, czyje (3): Wypifałszy perfony ku gośpodárftwu należácé, y o pożytkách gośpodárztwa tutecznych kráioy: iáko łá lády, lásy, y inné drzewá. *SarnStat* 667, 520, 644.

gospodarstwo z czego (2): Bo to drugié pożytki gośpodárztwa tuteczného z łák. *SarnStat* 671, 677.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwo nabywać; w gospodarstwo sobić się; gospodarstwem opatrzyć; gospodarstwo koronne, zbytnie.

Szeregi: »gospodarstwo i dochod« (2): W Miáftach gośpodárftwo y dochod rzemioślá nawiętfzy/ młyny/ tárgi/ iármárki/ cłá *GostGosp* 140; *SarnStat* 644.

»gospodarstwo i (a) dostatek« [szyk 2 : 1] (3): Kędy fie też okázuie w lámych gośpodarzoch pychá/ zbytki/ márná pompa/ co dziś dośtátkiem á gośpodárftwem zowá. *LubPs* X2v; *PowodPr* 18, 19.

3. *Gospodarność, zapobiegliwość, mądrość i oszczędność w zarządzaniu czymś; frugalitas Mącz; oeconomice, privatae vitae ratio, prudentia domestica, scientia rei familiaris Cn* (9) : *RejPs* 120v; *Mącz* 143d; *WujJudConf* 208v; Tymże obyczáiem w gośpodárftwie ślufzny porządek mieć máią rodzicy/ áby názbyt fzczódrymi ábo názbyt fkapymi nie byli. *RejPosWstaw* [41²]; *BielSjem* 7; Pánu wielkiemu/ to gośpodárftwo napotrzebnieyfze y pierwfe/ rozchod áby nie vprzedzał dochodu *GostGosp* 1, 1; Y gośpodárftwa vczá nas też zgołá/ Mrowká y Pfczchołá. *KlonFlis* E3v.

Szereg: »gospodarstwo a pilność« (1): A to co męfczyczná śilá/ á dzielnościá fwoiá máietności przybáwi/ to biağłowá gośpodárftwem/ á pilnościá/ w dobrej mierze záchowa *GórnDworz* X6v.

4. *Każde wyspecjalizowane zajęcie, konkretne działanie, zakres obowiązków* (36) : Gdi fie nalepiey zbierzefz/ná fwe gośpodárftwo/ Przekázi niemoc y śmierc *BielKom* B2; *RejWiz* A5v; Był też ten obyczay/ iż też káżdá ofoba męfczycznia byłá popifana w kfięgi krolewfkie/ czym fie kto obchodzil á iáko fie śpráwował ná śwym gośpodárftwie. *BielKron* 9v; y poczał fie thám Lech fundowác ná rozmaíte gośpodárftwa *BielKron* 318, 95, 95v, 449; *GórnDworz* li4; Abowiem kto przegłáda pokoy Rzeczypośpolitey/ śilnego fie to gośpodárftwa imie *RejZwierc* 141; S kádby fie wśyftkie ftany záfwe bogáciły Przes gośpodárftwa/ A nie przes łgárftwa *MycPrz* I [C]2; Ktemu/ iż częftokroć mieyfca té ktore do káżdego inného gośpodárftwa máło álbo nicby fye przygodzić niemogły do Stáwow bywáią Więc nápośobnieyfze *Strum* A3; Nárybiáią fobie Stáwy po śwéy woli iákimi kolwiek chca/ y tám to ich nawiętfze gośpodárftwo. *Strum* P3v, A2v, A3, A3v, B5, O3, P2v, Q4v; bo Dworká ma ofobno fwe gośpodárftwo vkázác/ dańnych z nim nie mieśzáiac. *GostGosp* 106, 112; prze niebo y gwiazd rozná śpráwę/ rozne ciáłá/ rozne obyczáie/ zátym y rozne roznych potrzeb gośpodárftwa bydz muřá. *GostGospSieb* + 3v.

gospodarstwo czego (1): Ale v nas w Polfcze/ że tho iefť nie dawné Gośpodárftwo/ Stáwow budowánia/ y Karpiámi ié Rybienia: tedy iefťcze nie mogá być ták śpośobni *Strum* P4.

gospodarstwo (o)koło czego (4): StryjKron 6; Vrządnik kędy nád rzeką iest/ ma ná Wiofnę łczubłętá/ kárpiętá/ y wšeláki drob łowić/ á łtawy tym rybić: zwłázczá kędy gołpodárftwá około mnożenia ryb niemáłz *GostGosp* 100. Cf »gospodarstwo około rolej«.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwa jąc się, (na)uczyć (3); gospodarstwo czynić, mieć, okazać (ukazać) (2), opatrzać, wynajdować, zacząć; na gospodarstwo fundować się, zebrać się; na gospodarstwie sprawować się.

Zwrot: »około jakiego obierac się gospodarstwa« = czym się zajmować, z czego żyć (1): á náuczył bráciá/ gdy ich będye pytał Krol około iakiego łie obieráią gołpodárftwá/ áby rzekli/ iestefny páłterze owiec *BielKron* 18.

Wyrażenia: »domowe gospodarstwo« = prawdopodobnie hodowla i przetwórstwo (4): bo plenne pieniądze z domowego gołpodárftwá/ á z łádáczego názbierác może *GostGosp* 132.

»gospodarstwo (o)koło rolej, rolne« = *agricolatio Mącz; villicatio Calep* [szyk 2 : 1] (2 : 1): *Prudens agricolationis vir, Vmiewáci łie obeysć/ s rolnym gołpodárftwem. Mącz* 328b; á z bydłáth ludzie podziáłác: pokazać im małżeńłtwo: więc gołpodárftwo około rolej *GórnDworz* Kk5v; *Calep* 1124a.

Szeregi: »gospodarstwo i (takież) rzemiosłó« [szyk 1 : 1] (2) : *BielKron* 4v; Ty Chamie orz rolá/ y inłzym Gołpodárftwom/ y Rzemiosłom przyłtoyne potrzeby odpráwuy *StryjKron* 6.

»gospodarstwo i służba« (1): Dworká ma prołić áby iá wpiłano w Inwentarz kiedy przyłtawá: áby okazáł w rok/ áłbo kiedy odłtawá/ gołpodárftwo y łłużbę/ iáko y Vrządnik. *GostGosp* 18.

Iron (1): Ty [*Merkury*] go wczylł czuynołci/ y teź gołpodárftwá/ Do zamkow ingyrichtowych trefne^{so} łłofárftwá. *KlonWor* 2.

W przen (2) : iź to iest nápilnieyłze łtáránie iego [*czarta*] á náwięłtłze gołpodárftwo iego w they ofiáđłłci twoiey/ áby mnozył łłopoty/ rołterld/ á niezgody miedzy włzytkimi łtany ná zyemi *RejPos* 333v.

gospodarstwo o czym (1): Potrzebnieyłze gołpodárftwo o zbáwieniu/ niź o tym łwiece. *RejPos* 23 marg.

5. *Dom z rodziną i służbą oraz wszelkimi sprzętami, inwentarzem i nieruchomościami; prace związane z jego codziennym funkcjonowaniem; zapewnienie bytu (często o życiu i pracach wiejskich: uprawie i hodowli); oeconomia Mącz, Calep; res (domestica a. familiaris) Mącz, Cn; aedes culturae, domestica administratio, familia, haereditas, studium agriculturae Mącz; rusticatio, privata vita Cn (180) :* Vcz łie w łwym domu dobre^{so} gołpodárftwá. *BielŻyw* 11; Ale iestli żonę dla gołpodárftwá á dla przygody niemoci poymuiemy, lepiey to wierny łłużebnik zrzádzi niźli żoná *BielŻyw* 110, 109, 169; *KromRozm I* Lv; Nychayłeby dom był od gołpodárftwá/ á łzkoá od rozumu á mąđrołci. *GliczKsiąż* L, L, P2v; Ano iuź gołpodárftwo/ iuź włzytki pożytki/ Zycłliwie opátruią iuź wełpołek włzytki. *RejWiz* 42v; Rozdzyáł piąty [...] o ożeniu/ y o wychowániu dzyathek/ y o gołpodárftwie á powinnołci dobrego człowieká *RejWiz* 45v, 32v, 56 [3 r.], 92 [2 r.], 192, Cc5v [2 r.], Cc7v; *RejZwierz* 73, 136, aa3; Kthorzy z więźienia wylzedłzy pocłeli robić/ łiáć/ orác/ kopác/ y gołpodárftwem żywnołci nábywác/ opułciwłzy kozáctwo łupieźne *BielKron* 371, 87v, 131v, 340v [2 r.]; Ale łie tam ozywá ieden miedzy wami/ Mieniác/ iłz gołpodárftwo Polłkę zbogaciłó *KochSat* A3, C2v; *KwiatKsiąż* Cv; *Columen familiae, Podporá* rzeczy domowej/ to yełt ná kiem gołpodárftwo leży. *Mącz* 60c;

Habes uxorem in rerum domesticarum administratione valde exercitatom, Małż żonę ku wiedzieniu gośpodarstwa wielmi ćwiczoną/ vmieyętą. *Mqcz* 222c, 8b [2 r.], 73b, 117c, 144c, 152c (25); Wól á Zóná/ Ią przednieyfsze rzeczy w Gośpodarstwie Ištatecznego człowieká *OrzQuin* P4, Y3v; iż Duch s. ták był wtwardził myśli ich/ [...] iż y bogáctwá Iwe/ y gośpodarstwa Iwe/ j wśzytko dobre mienie Iwe byli opuścili *RejPos* 23; A ácz trofzkę pomoże [czart] do márníego názbieránia onego/ áby Ie rozmnáżáły s tego ty złościwe figle/ á ty nierządne gośpodarstwa Iego/ ále Ie to wnet iáko plewy wśzytko prętko rozleci *RejPos* 115; á ci bogacze ktorzy Ie ośádzili wfiámi/ zónámi á gośpodarstwy Iwoiemi/ [...] nie tylko áby Ie thám cífnąc ábo ísc mieli/ ále áni tám pozrzá. *RejPos* 160, 115 [5 r.], 134, 159v, 202v, 264 (18); Bo Ie tám náuczylz gośpodarstwa/ bo Ie iuz Iwym Itanem thám/ nie ináczey iáko we wśi gośpodarsthwem/ musilz opiekác. *RejZwierc* 26; bo thák w żywocie Iwym iáko y w gośpodarstwie iáko iednę godzinkę vpuścilz iuz sílá vpuścilz *RejZwierc* 108; Pániey gośpodarstwo. *RejZwierc* 109 marg; Ielienne rofkofzy y gośpodarstwa. *RejZwierc* 109v; Nuż náchodziwfy Ie po Iwym pobożnym gośpodarsthwie/ iuz theż tobie w ciepłey izbie vfiędzielz *RejZwierc* 111v, Bv [3 r.], 12v, 31v, 32, 106 (25); *WujJud* B7, 209; *Strum* R, R3v; Acz teraz gośpodarstwem káždy Ie z nich báwi/ Ale gdy o potrzebie namniey co vczuiá/ Wierz mi prętko w gromádę názy Ie Izykuiá. *PaprPan* E4v; Proznuiące/ leniwe/ o rolá y o gośpodarstwo niedbáiące nápráwiłby *ModrzBaz* 20v; niechby gośpodarstwa pátrzył/ á czeladkę wśzytkę w powinności ich zádzierzawał. *ModrzBaz* 36v, 97; *SkarJedn* 358; Iam chciál áby byłá w gośpodarstwie ośtrożnieyIzá/ á oná byłá w wierze gorętlzá. *SkarŻyw* 141, 55, 335; *ZapKościar* 1580/10; Kto z gośpodarstwa/ á kto zás z wyługi Zbierze pieniądze: y z kupiectwá drugi: Iefli Iye zóná nieprzyłóży ktemu/ zginác wśzytkiemu. *KochPieś* 42; *BielRozm* 9 marg; *ActReg* 4v [2 r.], 138; *Calep* [725]a; Gośpodarstwo práwe/ dobrze śiác wśzelkie náśienie/ ták w polu iáko ná ogrodzie/ w oborze bydlá dośc. *GostGosp* 4; Oborá pierwfy fundáment gośpodarstwa/ Ziemiáninowi álbo Oraczowi rządnemu, *GostGosp* 6, 4, 6, 8, 30, 66 (14); *GostGospSieb* +2 [2 r.], +2v, +3, +3v [2 r.]; wśzákże iż częstokroć przydawa Ie/ że niektorzy zániedbáwáiác gośpodarstwa y dobréy Ipráwy domów włálnych y dóbr dziedzičných nie Itıráiá Ie/ áby popráwowáli *SarnStat* 594; A ktemu rzeczy wśzytki ku żywności gośpodarstwa włálného Izláchetckiego [...] wolno ísdz máiá *SarnStat* 1234, 594, 645, 667, 1132, 1222, 1270; Iako ptástwa gośpodarstwu Izkodliwego/ dotyla zbywamy płáżánem / Itráfzydlámi/ sídlámi/ y zbieránem z gniazdá/ áż gdy to nie pomoże/ y Iáme gniazdá ich rozmiátamy. *PowodPr* 27, 62, 71; *SkarKaz* 423b; *PaxLiz* Bv, E2v, E4v; *KlonWor* 48.

gospodarstwo około kogo (2): Y znamy tákowe ośoby IácnieyIze byc ku Iłuzbie Bożey niźli te/ ktorzy Ipráwámi włálnemi ábo gośpodarstwe^m około czeládzi bywaiá rozerwáni. *WujJudConf* 209v, 212.

gospodarstwo nad kim (1): o dobrym gośpodarstwie nád czeladką *SkarKaz* 419a. *Tytuł* (2): *GostGosp kt*; ktore [książki] on Inwentarzem domowym/ á drudzy Gośpodarstwem zwáli. *GostGospSieb* +2.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwa doglądać, jác się (2), *(na)uczyć się* (3), *patrzeć* (*patrzeć, patrzyć*) (4), *pilnować* (*byc pilen*) (6), *podpomoc, uży(wa)ć* (4), *zaniedbawać; gospodarstwo dzierżec, miec, odprawić, opatrować, opuścic* (4), *poruczyć, rozczác, rozmnażac* (*pomnożyć*) (2), *sposobic, sprawowac, stracic, wieśc* (3), *wychwalac; (za)bawic się* (*zabawiony*) *gospodarstwem, około*

gospodarstwa (4); *gospodarstwo cudne, czarta, dobre, jesienne* (4), *kmiece, leniwe* (2), *misterne, nadobne, nędzne, nierządne, paniej* (2), *pańskie, pilne, pobożne* (3), *pomierne* (2), *potrzebne, prawe, przednie, skąpe, słuszne, snadne* (2), *szlacheckie* (2), *własne* (3); *gospodarstwa doskonałość, fundament, grunt, sprawowanie, sztuka, wiedzenie*.

Wyrażenia: »domowe gospodarstwo« = *ager Modrz* [szyk 4 : 3] (7): Obyczaj ludu Hifzpáńfkiego ieft ten: Zony gofpodárftwá domowego pátrzą *BielKron* 280v; *RejZwierc* 110, 110v; *Strum* Q4; małz mu w domowym gofpodárftwie wiernie pomagać *KarnNap* G2; *ModrzBaz* 32; *CzechEpPORz* *3v.

»niderlandskie gospodarstwo« (1): ták/ że tylko to czytáiąc/ byle bárzo ospáłym á zápiłym nie był/ może Niderláńdfkiego gofpodárftwá nie widząc domowym bárzo dobrze dom rozmnożyć. *GostGospSieb* +3v.

Szeregi: »oractwo (a. oranina) a (i, abo) gospodarstwo« = *agricultura, res familiaris Modrz* [szyk 3 : 1] (4): *Culturae servire, Orániny* á gofpodárftwá pilnować. *Mącz* 388c, 45d; *ModrzBaz* 116; Drugie rzemieślá ábo zabawy íą *Liberales*, aut *liberalibus quám proximae*: bo kondycyey Szlácheckiey nie derogują. Iáko ieft żołnierftwo/ oráctwo ábo gofpodárftwo/ myślíftwo *KlonFlis* A2v.

»gospodarstwo i rząd domowy« (1): Lecż ktoby íwey/ w tey mierze/ niechćiał trofkác głowy/ O wftyftko gofpodárftwo/ y o rząd domowy/ Może befpiecznie kupić do domu te księgi *GostGospGroch kt*.

»rzecz domowa, (albo) gospodarstwo« (2): gdyż ieft rzecz ofobna/ iednemu należąca/ którą włáfnym imieniem zową/ Rzeczą dornową/ álbo gofpodárftwem [*res familiaris ac domestica*]/ á do te^{go} należy/ áby oná czeladz y wftytcy domownicy wepółek żyli/ á do káżdey potrzeby ábo roboty ku pożywieniu należącej ípolnie íobie pomagáli *ModrzBaz* 2v; *GórnRozm* K.

»gospodarstwo abo sprawy domowe« (1): To pewna/ że íie niewiáfty do káździele vrodziły: y on [...] dawa znác/ że im gofpodárftwo/ ábo íprawy domowe [*rerum domesticarum curam*]/ nie Rzecżypóspolitey máią być zlecone. *ModrzBaz* 49.

W przen (3) : íż mu tego íego gofpodárftwá íwiętego nic wíęcey nie miáło płowác á thárgác/ iedno then niefláchetny kákol/ rofterk á niezgodá miedzy wiernemi íego. *RejPos* 333v, 53v; Robotne pfczoły w vlu ízemrzą/ kiedy wodzá Nowego ogládály/ á chęc náftąpiá Od máćior íie wynośic/ y nowe zacznác Gofpodárftwo *KochOdpr* B4v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : *Refectus*, Pośílenie też Gofpodárftwo. *Mącz* 116b.

Synonimy: 1. *szafarstwo*; 2. *bogactwo, czynsz, dobro, dochod, dostatek, dzierzawa, imienie, intrata, majątność, mienie, możność*; 3. *pilność*; 4. *rzemiosło, służba*; 5. *oractwo, oranina*.

Cf **HOSPODARSTWO**